

Artner Annamária

ÍRORSZÁG A FELLENDÜLÉS ÉVEIBEN

1. A fellendülés évei

1.1. Eredmények

Írország egy főre eső bruttó hazai terméke 2003-ban meghaladta a 33 ezer eurót, amivel a legtöbb fejlett ország elé tört. Az Európai Unióban például már csak Luxemburg előzi meg. Ez annak köszönhető, hogy a mára 3,9 millióshoz közelítő ország a 90-as években, különösen annak második felében, a makrogazdasági mutatók tükrében, látványos fejlődésen ment át:

- * A GDP reálnövekedése már a 80-as évek végén meghaladta az EU, sőt az euróövezetbe tartozó országok átlagát is, de 1995 és 2000 között különösen magas, 8-10, 1999-ben pedig 11,1%-os ütemet produkált.
- * A magánfogyasztás realértéke hasonló trendet mutatott; a 90-es évek eleji lassulás után 1995-től évi 7-9%-kal, az EU-átlag két és félszeresével-háromszorosával bővült.
- * Az áru- és szolgáltatásexport bővülési üteme 1988 és 2001 között egy év (1991) kivételével 8% fölött volt, de 1994-től az ütem 15-20%-ra nőtt. Ez tartósságában nemzetközileg is kiemelkedő teljesítmény, bár hozzá kell tenni, hogy a 90-es évek második felében több OECD-ország is volt, amelyik egy-két évben hasonló ütemet tudott felmutatni (pl. Finnország, Görögország, Luxemburg, Spanyolország, Törökország).
- * Csak az áruexport bővülését tekintve az 1961–1990-es időszak átlaga 8,5%, ami magasabb, bár nem lényegesen, mint az EU, illetve euróövezet átlaga (rendre 6,6 és 7,0%). 1991 és 1995 között viszont már Írország kiemelkedik az európai mezőnyből, sőt megelőzi az USA-t is. Ekkor az ír áruexport évi átlagos bővülése 13,2% volt, az EU15-é 5,9%, az USA-é 7,7%. 1996 és 2000 között az ír ütem már 15,2% (EU15: 7,8%, USA: 8,0%). Megjegyzendő, hogy ebben az öt évben mind Észtország (16,9), mind Magyarország (20,0) üteme megelőzte a „kelta tigris”-ét.
- * Az exporttól elmaradó importnövekedés következtében az 1974 és 1990 közötti évek átlagában a GDP 4,8%-ával felérő kereskedelmimérleg-hiány két számjegyű, imponáló többletté vált (1991 és 95 között 14,7%, 1996–2000-ben 22,7%), s 2001 után is tovább nőtt, megközelítve a 30%-ot.
- * Javult a nemzetközi tranzakciók mérlege is. A korábbi (1961–1990 átlagában a GDP 4,4%-ának megfelelő) negatívum a 90-es évek elején eltűnt, s enyhe pozitívumba fordult (1991–95: 1,9%; 1996–2000: 1,4%)
- * Az ipari termelés az évtized második felében évi két számjegyű ütemben, nemegyszer 20%-kal bővült, sokszorosán túlhaladva az EU-átlagot.
- * Az évi 4-8%-kal bővülő foglalkoztatás felszívta a 80-as évek végén még a 15%-ot is meghaladó munkanélküliség háromnegyedét. Az életszínvonal átlagos emelkedésének tehát a munkanélküliség csökkenése, a munkalehetőségek növekedése volt a legfőbb oka!

1.2. Árnypoldalak

- * A növekedés külső vezéreltségét bizonyítja, hogy a GDP és GNP közötti különbség a 90-es évek eleji 10-12%-ról napjainkra 15-20%-ra nőtt (a GDP javára). Az ír növekedés tehát részben pusztán „virtuális”. Nem minden valós termelés, amit a statisztikában megjelenik. Az ír GDP ugyanis tartalmazza az alacsony ír profitadót kihasználni igyekvő transznacionális vállalatok vállalaton belüli elszámolásainak hatását, az Írországból elszámolt, de nem ott keletkezett hozzáadott értéket is.
- * 2000-et követően, összhangban az USA „IT-galopp”-jének kimerülésével, minden növekedési ütem (a GDP, a fogyasztás, a kereskedelem stb.) lelassult Írországból, s nem egy esetben a 80-as évek végi szint alá süllyedt.
- * Az USA IT-piaci *boom*-jának kimerülése következtében 2001-től 4-5%-ra esett az ír áruexport bővülési üteme. Ez még mindig magasabb, mint az EU vagy az USA átlaga, de már elmarad a tíz csatlakozó ország átlagától, ami 2001-ben 19,5, 2002-ben 9,8, 2003-ban pedig 6-7% volt.
- * A folyó fizetési mérleg pozitívuma a 90-es évek folyamán egyre csökkent, 2001-től 0,4-0,7%-os negatívumba váltott. Ez a trend az EU egészére nem volt jellemző, a legtöbb ország szinten tartotta, sőt javította (pl. Dánia, NSZK, Ausztria, Finnország) külső mérlegét.
- * Mérséklődött az új munkahelyek számának növekedése; a munkanélküliség 1993 óta tartó csökkenése megtorpant, s a ráta kilenc év után megemelkedett (2001: 3,9%, 2002: 4,4%). Ugyanakkor még ez az adat is sokkal jobb, mint az EU-é (2002: 7,6%)
- * A kedvezőtlen változások összessége tükröződik abban, hogy az IMD (2004) 60 országot felölelő versenyképességi listájában 2000 és 2004 között a „Zöld Sziget” az 5. helyről a 10. helyre szorult vissza.

2. Az egyes társadalmi-gazdasági dimenziók

2.1. Foglalkoztatás

A 90-es évek (második felének) gyors növekedése a termelés kiterjesztését, új munkahelyek teremtését eredményezte. A boom azzal, hogy munkát adott az addig segélyen élőknek, lehetővé tette az életszínvonal átlagos (de nem egészen általános, nem egyenletes és főleg nem „igazságos”) javulását. Ennek ára részben az volt, hogy a munkavállalói jövedelmek – a kormány béregyezményeiben korlátozva – lassabb ütemben nőttek, mint a fellendülést megelőző 1961–1990-es periódusban.

2.1.1. Írországból a teljes foglalkoztatás 1991 és 2000 között 43%-kal (1991 és 1995 között évi átlagban 1,7%-kal, 1996 és 2000 között évi 5,7%-kal), 2001-2002-ben viszont már csak évi másfél százalékkal emelkedett.

2.1.2. A teljes munkaidejű foglalkoztatás 1998 decembere és 2003 decembere között 1218,8 ezerről 1513,6 ezerre, tehát 24,2%-kal (295 ezerrel, a részmunkaidős foglalkoztatás további 48 ezerrel) nőtt.

2.1.3. A Forfás (2003) felmérése szerint a feldolgozóipari, szolgáltatási és egyéb területeken 1993 és 2002 között a teljes foglalkoztatás 236 ezerről 336,8 ezerre nőtt, de a trend 2000 után megtört. 2000 és 2002 között a foglalkoztatás közel 15 ezerrel (4,2%) csökkent. Mind a növekedésben, mind a csökkenésben élenjártak a külföldi vállalatok, melyek részesedése a foglalkoztatásból 1993 és 2002 között 46%-ról 50%-ra nőtt.

2.1.4. Az 1993 és 2002 között létrejött 100,7 ezernyi új munkahely 58,2%-a a nemzetközi kereskedelmi és pénzügyi szolgáltatásokban keletkezett. Az összes új munkahely több mint egyharmadát a külföldi vállalatok nemzetközi kereskedelmi és pénzügyi szolgáltatások területén való foglalkoztatásnövekedése adta.

2.1.5. A teljes munkaidejű foglalkoztatásnál sokkal gyorsabban emelkedett a részmunkaidejű foglalkoztatás (a növekedés mértéke rendre 39 és 178%), s így részesedése az Forrás-felmérésben szereplő feldolgozóipari és szolgáltatási területeken 1993 és 2002 között 7,9%-ról 9,8%-ra emelkedett. A részmunkaidős alkalmazás leggyorsabban a külföldi vállalatoknál nőtt. (A részmunkaidős foglalkoztatás eloszlása természetesen nem egyenletes, az iparon kívüli szektorokban, mint például a kereskedelem és az üzleti szolgáltatások, nagyobb. A CSO [Central Statistical Office Ireland] adatai szerint a teljes foglalkoztatásban 17% körül alakult a részmunkaidősek aránya 1998 és 2003 között.)

2.2. Termelékenység

Bőséges – és csak töredékesen kihasznált – alapot teremtett a foglalkoztatás és béremelés számára, hogy a 90-es években Írországból nőtt a termelékenység. A termelékenység növekedése egyben a munka intenzitásának fokozódásával is járt.

2.2.1. 1995 és 2003 között a feldolgozóipari termelékenység (kibocsátás/foglalkoztatott) 149,2%-kal nőtt. Munkaóraára számítva a növekedés még nagyobb, 156,1%. Hogy a munkaóraára jutó kibocsátás gyorsabban nőtt, mint az alkalmazottra jutó, az azt jelenti, hogy a munka intenzitása is növekedett (1995 és 2003 között 4,6%-kal). Különösen, hogy a CSO statisztikája szerint a heti munkaidő a 2000-es csúc (átlagosan az egész iparban 41 óra) után – nyilván nem függetlenül a növekedés lassulásától – valamelyest csökkent.

2.2.2. Az egységnyi munkaerőköltség ugyanezen idő alatt 40,4%-kal esett.

2.3. Heti munkaóraszám

A heti munkaóraszám a fellendüléskor nem, csak azt követően csökkent, és a fellendülés idején nemzetközi összehasonlításban különösen magas volt.

2.3.1. Az Eurostat szerint 1994–97-ben az írek heti 43-44 órát dolgoztak; a CSO legfrissebb adatai ennél kisebbek. Ennek oka lehet az óraszám – növekedéslassulásból is következő – csökkenése, a nők és a részmunkaidőben dolgozók arányának növekedése, valamint a felmérésbe bevont ágazatok különbsége.

2.3.2. A CSO adatai szerint az iparban a heti óraszám 2003 átlagában 40,0 óra volt, ami az 1995-ös szint 98,7%-a. A férfiak 41,3, a nők 36,5 órát dolgoztak. Az óraszám mérséklődése 2000 után következett be.

2.3.3. A feldolgozóiparban a heti óraszám 2003 átlagában 39,7 volt, ami az 1995-ös szint 98,1%-a. A férfiak 41 órát, a nők 36,5 órát dolgoztak. (Az óraszám mérséklődése itt is 2000 után következett be.)

2.3.4. Egyes ágazatokban az átlagnál heti 4-6 órával is többet dolgoztak az emberek. (pl. gépjárműgyártás, áram-, gáz- és vízszolgáltatás).

2.4. Bérszínvonal, differenciák

A nominálbérek általában nőttek, de egyben nőtt a differenciáltság is. A rosszabbul keresők átlagbérére tanúskodó ágazati adatok hiányosak.

2.4.1. Az iparban a nominális órabér 1995 decembere és 2003 decembere között 58,9%-kal nőtt. (Ugyanezen idő alatt a fogyasztói árak 31,6%-kal emelkedtek!)

2.4.2. Az iparban az átlagos órabér 2003 átlagában 13,45 euró volt (heti 538,3 euró) a feldolgozóiparban 12,96 euró (heti 514,8 euró). A férfiak ipari átlaga 14,46 euró, a nőké 10,83 euró volt, a feldolgozóiparban 13,87 és 10,82 euró a megfelelő adat.

2.4.3. 1995 és 2003 között a menedzserek heti fizetése az ipar egészében 1,6-szeresére, a kézgallérosoké 1,54-szeresére nőtt.

2.4.4. A férfi ipari munkások bére (különösen a heti bér) gyorsabban nőtt, mint a nőké.

2.4.5. 2003 decemberében a férfiak órabére az áram-, gáz-, gőz- és melegvízszolgáltató iparban volt a legmagasabb (25,72 €, heti 1179,1 €). Ezt követte az ital- és dohánytermelés (18,96 és 21,23 € azaz heti 815,2 és 864,1 €), a közlekedési eszközök

gyártása (17,73 €/ó), a vegyi anyagok és szálak gyártása (17,66 €/ó), valamint a bányászat (17,33 €/ó). Átlagon felüli órabéretet fizettek még az alapfémgyártásban, a papír- és nyomdaiparban, valamint a gépjárműgyártásban. Ugyanakkor a legkisebb órabéretet a hagyományosan rosszul fizetett „lemaradó ágazatok” (a bőr-, ruha- és faipar) mellett a rádiók, TV-k és hírközlési berendezések gyártásában (11,06 €), a hivatali gépek és a számítógépek gyártásában (12,14 €) kapták a dolgozók. A nagyobb órabérű ágazatokban általában heti 2-4 órával többet is dolgoztak az emberek.

2.4.6. A nők esetében a jobban fizetett ágazatok (a bányászat és a fémipar kivételével) nagyjából azonosak, említésre méltó azonban, hogy a legnagyobb heti munkaóraszámban (heti 41,7 óra) a hivatali gépek és számítógépek gyártásában dolgoznak, mégpedig az ipari átlag alatti bérért (10,76 /óra). Az optikai és elektronikus berendezések ágazatában a nők csak az orvosi és precíziós, optikai műszerek, órák gyártásában kapnak nagyobb órabért, mint az összipari átlag. Az elektromos gépek és felszerelések alágazatában a nők órabére az ipari átlag 87,8%-át tette ki.

2.4.7. Míg az ipari (beleértve a bányászatot) heti bérek átlaga 2003 szeptemberében 538,1 volt, addig a kereskedelemben és az üzleti szolgáltatásokban (vendéglátás, vidéki közlekedés, posta, telekommunikáció, számítógépes szolgáltatások, K+F, ingatlan stb.) 587,5 . Az ipari bérek kiszámításában azonban minden munkavállalót figyelembe vettek, míg a szolgáltatási szektorban csak az öt főnél nem kisebb létszámmal működő vállalkozások teljes munkaidős foglalkoztatottjait vették számításba. A kereskedelmi és üzleti szolgáltatásokban 2003 szeptemberében dolgozóknak (648,8 ezer) pedig csak 64%-a (412,2 ezer) volt teljes munkaidős, és ezeknek is csak 79%-a dolgozott ötfőnél nem kisebb vállalatoknál. A felmérés tehát az e szolgáltatási körben foglalkoztatottaknak csak a jobban kereső 50%-át foglalja magában. A legrosszabbul a vendéglátásban keresnek az emberek: itt még az öt főnél nem kisebb cégeknél is a teljes munkaidőben foglalkoztatottak (az ágazat összefoglalkoztatottainak csupán 42%-ka!) heti átlagkeresete csak 367 €-t tett ki 2003 szeptemberében. Tehát 58%-uk, azaz 72 ezer rosszul fizetett ember keresetét nem vették figyelembe a statisztika készítésekor. Úgyszintén nem kerültek be az öt főnél kisebb vállalkozásokban foglalkoztatott, valamint a részmunkaidőben foglalkoztatott kiskereskedelmi dolgozók közül 108 ezren. Ez azért baj, mert a nagyvállalatoknál foglalkoztatott kiskereskedelmi dolgozók bére (melynek átlaga a szóban forgó szolgáltatási szféra átlagát meghaladóan 631,1 €) nagy valószínűséggel magasabb, mint a kis üzletek dolgozóié. Továbbá, a legmagasabb fizetési kategóriába tartozó postai és telekommunikációs dolgozók között a teljes munkaidős és öt főnél nem kisebb vállalatoknál dolgozók aránya a legnagyobb a mintában (84,2%), és a statisztika alapjául szolgáló felmérésbe kerülő reprezentánsaik abszolút száma is több (20,5 ezer), mint az egyébként négyszer annyi embert foglalkoztató és alulfizetett vendéglátási dolgozók esetében (16,8 ezer). A legrosszabbul kereső ágazat (a vendéglátás) a szóban forgó szolgáltatási szféra alkalmazottainak 19,2%-át adja, de a felmérésbe vont foglalkoztatottakon belül csak 10,9%-ot képviseltek, míg a legjobban fizetett alágazat (posta, telekommunikáció) esetén ez az arány 13,3%. Mindez felfelé torzítja a számokat, a statisztikai átlagadat tehát eltúlozza a szolgáltatási szféra valószínűségi átlagkeresetét.

2.4.8. A banki, biztosítási és építési társaságoknál dolgozók száma 2003 szeptemberében 51,8 ezer fő volt (1990–1994-ben 33-35 ezer), heti átlagkeresetük 1988 óta megduplázódott (1995 és 2003 szeptember között 40%-kal nőtt), és 2003 szeptemberében 689,9 -t tett ki.

2.4.9. A közszektor nem egészségügyi dolgozóinak átlagkeresete még a bankszektoránál is jobban, 1988 és 2003 között 2,2-szeresére nőtt, 2003 szeptemberében 735,5 -t tett ki. Itt is nagyok azonban a különbségek, az ipari közalkalmazottak például fele annyit keresnek, mint a börtönőrök.

2.5. Reálbérek

A béremelkedés messze elmaradt a termelékenységek emelkedésétől!

2.5.1. A nominális órabérek 1995 és 2003 között tapasztalt közel 59%-os emelkedésének több mint felét elvitte az infláció, így a nyolc év alatt az órabérek reálértéke 27,3%-kal emelkedett.

2.5.2. A reálórabérenél azonban többet mondanak a reálkeresetre vonatkozó adatok. Az Economic Commission adatai szerint az ír reálkeresetek 1995 és 2003 között 18,9%-kal nőttek. Ez az ütem (évi átlagában kevesebb, mint 2%) kisebb, mint az 1961 és 1990 közötti évek átlaga (évi 3,5%).

2.5.3. Emlékeztetünk rá, hogy a termelékenység a vizsgált 1995–2003-as időszakban két és félszeresére nőtt, tehát még a nominális béremelkedésnél is két és félszer-háromszor gyorsabban, a reálbéremelkedést pedig ötszörösen meghaladva!

2.6. Szegénység

A növekvő jövedelmek mellett nő a jövedelmi differenciáltság is. Ez pedig több okból is veszélyeztetheti a fejlődést.

2.6.1. Az 1994 és 2000 közötti fellendülés időszakában Írországból a legtöbb réteg jövedelme nőtt. Ám a legalsó 30% lemaradt, nem csak a legfelső 30% gyorsan növekvő jövedelmeinek tükrében, de a középmezőnyhöz képest is. Az abszolút szegénység 14%-ról 6%-ra csökkent, de a relatív szegénység (a mediánjövedelem 60%-a alatt élők) aránya 16%-ról 22%-ra emelkedett.

2.6.2. Ugyanezt támasztja alá az ír Gazdaság- és Társadalomkutató Intézet (ESRI) munkatársainak felmérése: a relatív szegénység aránya és lemaradásuk (*income gap*) 1994 és 2000 között nőtt. Abszolút értelemben azonban reáljövedelem-emelkedés konstatálható. Ugyanakkor azok, akik (koruk, egészségük, családi állapotuk miatt) is ki-maradnak a munkaerőpiacról, illetve szociális segélyre szorulnak, továbbra is veszélyeztetettek.

2.6.3. Az általános reáljövedelem emelkedés a munkanélküliség csökkenéséből adódik, tehát abból, hogy az addigi segélyen élők munkalehetőséghez jutottak. (A szegénység legfőbb oka Írországból is a munkanélküliség.) A relatív szegénység egyidejű emelkedése viszont arra utal, hogy a foglalkoztatásba az átlagjövedelem alatti kompenzáció mellett vonták be a munkaerőt. A hozzáadott érték növekedését tehát részben a munkaerőnek az országos átlag alatti szinten történő megvásárlása tette lehetővé.

2.6.4. A UNDP *Human Development Report 2002*-ben a fő szegénységi mutatók tekintetében Írország továbbra is az utolsó előtti a tizenhét fejlett ország között.

2.6.5. Layte *et al.* (2003) felmérései kimutatták, hogy az alacsonyabb jövedelműek szükségletüktől jóval elmaradóan jutnak egészségügyi ellátáshoz Írországból, mint a magasabb jövedelműek. (A relatív szegénység növekedésének tehát hosszabb távon ható következményei lehetnek.)

2.7. Külföldi tőke

A külföldi tőke volt a fejlődés motorja, bár részben tartalmazott spekulatív áramlást is, és a pótlólagos beruházások a korábnál még kisebb mértékben kötődtek az ír inputokhoz.

2.7.1. 2002-ben az Írországra áramló működőtőke (FDI) az UNCTAD szerint 19 milliárd dollárra, az ír statisztikai hivatal szerint 25,9 milliárd dollárra nőtt. Bármelyik adat is a helytálló, nemzetközi összehasonlításban mindenképpen kiugró teljesítmény, különösen hogy az FDI-forgalom ekkor már két éve esett, úgy világszinten, mind az EU-ban.

2.7.2. A legnagyobb befektetők az USA és Hollandia. Ők a 2002-es beáramlás 72%-át adták, s az írországi FDI-állomány több mint felét birtokolják.

2.7.3. A nemzetközi befektetési statisztikák (WIR) nem, az ír számbavétel azonban kimutatja, hogy a beáramló tőke fele pénzügyi tőke volt, melyet a dublini pénzügyi

szolgáltató központon (IFSC) keresztül költöttek el nemzetközi értékpapírokra. Az IFSC forgalmának külön számbavétele 1998 óta folyik, s kitűnik belőle, hogy az utóbbi években a spekulációs tőke érdeklődése jelentősen megnőtt Írország iránt.

2.7.4. Az IDA Ireland menedzselésében 1985-ben megindított *linkage* program célja az volt, hogy növeljék a külföldi vállalatok írországi nyersanyagbeszerzéseit. Az IDA vállalataira kiterjedő 1998-as felmérés szerint ez sikerült is: 1988 és 1998 között a nem élelmiszeripari külföldi feldolgozóipari vállalatok írországi nyersanyagbeszerzéseinek aránya összes nyersanyagvásárlásaikhoz képest 15,4%-ról 21%-ra nőtt. Ebből a vállalati kapcsolatok erősödésére lehet következtetni. A tágabb körű vizsgálatok azonban más képet festenek.

2.7.5. Először is fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a helyi nyersanyag-vásárlási arány növekedésének java a 80-as évek végén történt. Az arány ugyanis már 1993-ban is 20,1% volt, majd némi csökkenés után csak 1998-ban emelkedett 21%-ra. Az aránynövekedést tehát nem a 94-től jellemző kimagasló gazdasági teljesítés okozta.

2.7.6. Az ír iparpolitika formálásért felelős és a végrehajtó intézmények munkáját koordináló Forrás adatai szerint (amely az IDA Ireland hatáskörébe tartozó vállalatoknál szélesebb külföldi vállalati kört ölel fel) 1993 és 1998 között az Írországban működő külföldi feldolgozóipari vállalatok írországi kiadásai (anyag-, munka- és szolgáltatásvásárlás) 4771 millió ír fontról 7770 millió fontra (62,8%-kal) nőttek. Ez jelentős összeg, de elmarad a külföldi vállalatok forgalmának növekedésétől. Az írországi vásárlások ezért a külföldi vállalatok forgalmához viszonyítva 36,6%-ról 32,9%-ra csökkentek. A csökkenés a béreknél volt a legjelentősebb, ezek aránya az írországi külföldi vállalatok eladásaihoz képest a hat év alatt 12,7%-ról 9,4%-ra esett, az anyagoké pedig 11,4%-ról 10,2%-ra. A szolgáltatások vásárlása némi hullámmal lényegében szinten maradt (11%). Mindez azt jelenti, hogy a külföldi feldolgozóipari tőke pótlólagos beruházásai a korábbinál kisebb arányban építettek a belső (írországi) inputokra, tehát a növekvő bevételekből egyre kisebb mértékben részesedett az ír gazdaság és lakosság, vagy máshogy, a pótlólagos jövedelmet egyre kisebb arányban osztották meg a lakossággal a külföldi befektetők.

2.7.7. Akkor sem nő lényegesen a külföldi vállalatok írországi beszerzéseinek aránya, ha a vizsgálatba bevonjuk a nemzetközi szolgáltatásokat és a húsz főnél kisebb vállalatokat is. Ebben az esetben 1998-ban az összvásárlások aránya 34,7%, a béreké 8,7%, a nyersanyagoké 10,7%, az ír szolgáltatásoké pedig 13,4%. Hogy a szolgáltatások figyelembevételével kisebb a bérarány, mint a feldolgozóiparban, és kisebb, mint az ír vállalatok esetében (annak ismeretében, hogy az új munkahelyek több mint egyharmadát a külföldi pénzügyi szolgáltatási szférában teremtették), arra utal, hogy a külföldi vállalatok által igénybe vett szolgáltatásokban alacsonyabbak az átlagbérek.

2.8. Egészségügy

Az egészségügy helyzete korántsem javult a gazdasági növekedéshez fogható – vagy attól elvárható – ütemben. Írország relatív helyzete nemzetközi összehasonlításban a 90-es években 11 mutató közül romlott hat mutató esetében: a várható élettartam, a 65 felüliek aránya, az állami egészségügyi kiadások GDP-hez mért aránya, az összes egészségügyi kiadások GDP-hez mért aránya, az ezer élve születésre jutó gyermekhalandóság és az egy főre jutó alkoholfogyasztás tekintetében. Javult egy mutató esetében, az állami kiadások arányában az összes egészségügyi kiadáson belül. Nem változott négy mutató esetében: az egészségügyi kiadások vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó USD értékében, a 100.000 lakosra jutó kórházi elbocsátások számában, az ezer lakosra jutó akut betegágyak számában, az ezer lakosra jutó orvosokat tekintve.

2.8.1 A születéskor várható élettartam Írországban 1960-ban a férfiaknál 68,1 év volt, ami magasabb volt, mint az EU 15 átlaga (67,4). (Ír adat/EU-adat: 101%) A nők születéskor 71,9 évben reménykedhettek (az EU15 átlaga viszont ennél magasabb, 72,9 év volt.) (Ír adat/EU-adat: 98,6%) 1996-ban a férfiak várható élettartalma 73, az EU15-é 74,2 év volt, a nőknél pedig 78,5 és 80,6 év. Tehát az EU-átlag elhagyta Íror-

szágot! (Ír adat/EU-adat: a férfiak esetében 98,3%, a nők esetében 97,4%). Ehhez még hozzá kell tenni, hogy a várható élettartam növekedése Írországból különösen a második világháború után volt gyors, a 60-as évek óta lassabban és egyenletesebben nő (de például a 80-as években a növekedés gyorsabb volt, mint a 90-esekben).

2.8.2. Ehhez még azt is hozzá kell tenni, hogy az OECD-ben Írország az egyetlen ország, melyben a 65 éven felüli lakosság aránya nem nőtt 1960 és 2002 között (1960-ban 11,1%, ami harminc mai OECD-ország között a hetedik legjobb volt, 2002-ben 11,2%, melyet azonban ekkor már csak Dél-Korea, Mexikó és Törökország múlt alul). Pedig az ország lakossága 1960 és 2002 között 2,8 millióról (három év kivételével folyamatosan) 3,9 millióra nőtt, a kivándorlási adatok hullámoztak, s fő tendenciája a 90-es évek derekán meg is fordult (nettó bevándorlás).

2.8.3. Az állami kiadások aránya az összes egészségügyi kiadásokon belül a 80-as évekig nőtt (1980: 81,6%), azt követően csökkent. A 90-es évek mélypontja 1996-volt 71,4%-kal, amivel harminc ország között a tizenhetedik volt. Azt követően a ráta nőtt, s 2001-ben 76% volt, ami Írország számára az OECD-ben a tizenegyedik helyet biztosította, és az 1960-as szintnek felelt meg.

2.8.4. Az OECD adatai alapján Írországból az állami egészségügyi kiadások GDP-hez mért aránya a 80-as évekig nőtt (1980: 6,8%), azt követően csökkent (1990: 4,4%). 1993-ig ismét nőtt (5,1%), de utána – éppen a legnagyobb gazdasági sikert hozó években – a trend enyhe lejtésbe ment át (2001: 4,9%). 1980-ban húsz OECD-ország közül a harmadik, 2001-ben viszont már csak huszonötödik-huszonhatodik helyen állt, ami még a 90-es évek közepéhez képest is romlást jelent. 2001-ben a GDP-hez mérten csak Korea, Mexikó, Lengyelország és Törökország költött kevesebb közpénzt az egészségügyre, mint a 90-es évek „kelta gazdasági csodája”.

2.8.5. Az összes egészségügyi kiadásokat (tehát a privát szféra kiadásait is) számba véve a trend ugyanez, de a 90-es évek után bekövetkező csökkenés kifejezettebb. 2000–2001-ben Írország az összes egészségügyi kiadások 6,4-6,5%-os GDP-beli arányával az OECD harminc országa közül az imént említett négy országon kívül megelőzi még Szlovákiát és Luxemburgot is.

2.8.6. Az egészségügyi kiadások vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó USD-értékét tekintve Írország látványos eredményt ért el az elmúlt évtizedben. 1990 és 2001 között a szóban forgó érték 2,7-szeresére nőtt, amihez hasonlóan csak Korea produkált a vizsgált országok közül. Ugyanakkor a 2001-es ír érték (1935 USD PPP) még mindig csak a 18. helyre elegendő az OECD-ben (ami megfelel az 1980-as vagy 1994-es értéknek), vagyis Írország a fejlett országok között a (Finnország és Új-Zéland társaságában) a sor végén áll.

2.8.7. A 100.000 lakosra jutó kórházi elbocsátások száma csak 1995 óta áll rendelkezésre az OECD adatbázisában. 1995 és 2001 között ez a szám Írország esetében 12%-kal nőtt, ami, ha nem is egyedülálló teljesítmény az OECD-ben, mégis említésre méltó, mivel több országban csökkenő számokkal találkozhatunk. Ugyanakkor a 2000–2001-es tizenháromezret közelítő adat továbbra is (mint 1995-ben) csak a tizenkilenc-huszonezredik helyet jelenti Írország számára a harminc ország rangsorában (és messze elmarad pl. a magyarországi adattól is).

2.8.8. Az ezer lakosra jutó akut betegágyak száma 1980 és 1990 között 4,3-ról 3,3-re, majd 2001-ig háromra csökkent. Mivel az OECD-országok többségében a nyolcvanas években gyorsabban csökkent a mutató, 1990-re Írország néhány helyezéssel javította 1980-as tizenkilenc-huszonegyedik helyezését. Azt követően azonban ezt a pozíciót tartotta, s 1999–2000-ben a 24-22 OECD-ország között a tizenkilencedik-tizenhetedik volt.

2.8.9. Az ezer lakosra jutó orvosok száma 1992 és 2001 között kettőről 2,4-re nőtt, ami 20%-os növekedést jelent. Ilyen vagy ennél gyorsabb ütemben azonban még tíz(!) OECD-országban nőtt ez a mutató, és további hat(!) ország esetében volt 15-17%-os a növekedési ütem. Ezért Írország 20-21. helyezése az országok sorában nem javult.

2.8.10. Az ezer élve születésre jutó gyermekhalandóság 1960-ban 29,3 volt, ami harminc ország közül a tizenötödik legjobb mutató volt. 1980-ra a helyezés a tizenkettődikre javult (11,1 ezrelék), 1990-re azonban tizenhetedikre, 2000-re pedig a huszonkettődikre romlott (2001-ben 25 ország között a 18. volt).

2.8.11. Írországban az egy főre jutó alkoholfogyasztás 1970 és 1990 között, tehát húsz év alatt 8,6 literrel 10,5 literre (1,9 liter vagy 21%-os növekedés) nőtt, de 1990 és 2000 között, tehát tíz év alatt további 3,3 literrel (32%-kal). Bár 1970-ben, 1980-ban és 1990-ben még a 15-16. helyen állt, 2000-ben 13,7 literrel az előkelő második helyet szerezte meg harminc OECD-ország közül. Ma már Csak Luxemburg előzi meg 14,9 literes adatával, de neki 1970-ben még 15,6 literes átlaga volt, tehát azóta némi mérséklődést mutat fel.

2.8.12. Végül megjegyezzük, hogy a *Global Competitiveness Report 2001–2001* Írország versenyhátrányai között tartja számon az egészségügyi ellátásban tapasztalható differenciákat.

2.9. Innováció, K+F

Az piacvezető high-tech vállalatok betelepülése és az IT-boomban való sikeres részvételük, továbbá az állam nemzetközi összehasonlításban kimagasló ez irányú ösztönzési politikája ellenére Írország innovációs és kutatási-fejlesztési tevékenysége mind a mai napig jelentősen elmarad a fejlett országokétól. Ez igaz a K+F és az innováció összes relatív és abszolút mutatójára!

2.9.1. A Világ gazdasági Fórum által kiadott *Global Competitiveness Report 2001–2002* szerint Írország versenyelőnyei közé tartozik a működőtőke-bevonás és a technológiatranszfer (2. helyezés), a vállalati szintű K+F-et szolgáló szubvenciók (3.), a magasan képzett IT-munkaerő (5.), a vállalati szintű K+F-et serkentő adóhitelrendszer (7.) és az információs technológiák oktatása (10.). Ugyanakkor azonban a jelentős versenyhátrányként veszi számba a vállalati szintű innovációt, a telefon-, a telefax- és az internetellátottságot, valamint a minőséget (26.-33. helyezés).

2.9.2. Az üzleti szféra kutatási-fejlesztési kiadásainak GDP-hez (vagy akár a GNP-hez) mért aránya (Business Expenditures on Research and Development – BERD) Írországban 1993–2001-ben, tehát a gyors „IT-növekedés” időszakában is messze elmaradt az OECD és az EU átlagától, és nem éri el az 1%-ot sem. A GDP-hez mért BERD 1993-ban 0,79, 2001-ben pedig 0,80% volt, miközben az EU adatai rendre 1,18 és 1,21, az OECD-é pedig 1,44 és 1,56%-ot tett ki. Ráadásul az ír BERD 1997 óta csökken (akkor, a „csúcson” is, csak 0,91%-ot ért el.)

2.9.3. Írország lemarad az EU- és az OECD-országok többségétől a felsőoktatási K+F GDP-hez (vagy akár a GNP-hez) mért arányában is.

2.9.4. Az összes K+F-kiadás a GDP-hez mérten Írországban (2001: 1,17%) messze elmarad az EU-átlagtól (1,98%), és az USA és Japán 2,7, illetve 3,1%-ától. Az ír vállalatok részesedése a nemzeti K+F-ből tehát nem azért magas (2001-ben 66% szemben az EU-átlag 56%-kal, OECD-átlag 2001: 63,2%), mert olyan sokat költenek a vállalatok kutatásra, hanem azért, mert olyan keveset költ rá az állam.

2.9.5. Az OECD-ben Írország mind a GDP-hez mért K+F-kiadások, mind az 1000 foglalkoztatottra jutó kutatók száma, mind a civil K+F GDP-hez mért aránya, mind pedig az ezer lakosra jutó szabadalmak számát tekintve az alsó harmadban helyezkedik el.

2.9.6. Az ír Nemzeti Versenyképességi Tanács (NCC) 2003-as jelentésében megállapította, hogy az országban működő vállalatok gyengén teljesítenek, mind a termék, mind a folyamatinnováció szempontjából. Néhány jellemző adat:

* Írország tizenkét ország közül a tizedik az amerikai szabadalmi hivatal által kiadott szabadalmi igazolások egymillió főre vetített számában.

* Tizenhat ország közül a tizenkettedik az 1000 foglalkoztatottra jutó kutatók számában, és az EU-ban csak Olaszországot, Portugáliát, Görögországot és Spanyolországot előzi meg.

* Tizenhat ország közül tizedik a (termelési) folyamatfejlesztés területén.

2.10. Oktatás

Abszolút értelemben az oktatás helyzete Írországbán a 90-es években általában javult, de nemzetközi összehasonlításban csak a harmadfokú képzés mutatói felelnek meg az ország elmúlt években nyújtott kiemelkedő makrogazdasági teljesítményének, illetve az arról alkotott általános képnek.

2.10.1. Az abszolút összegeket tekintve Írországbán az utóbbi években növekvő mértékben költenek az oktatásra. A kiadások 1995 és 2000 között az állami forrásokat tekintve 139, a magánforrásokat illetően 129%-kal nőttek. Ez az ütem nemzetközi összehasonlításban a legmagasabbak közé tartozik. A magánszféra elsősorban a középfokú, az állami szféra a felsőfokú oktatásra költött többet. Összességében a harmadfokú oktatás ellátottsága javult a legjobban az öt év alatt.

2.10.2. A relatív mutatók azonban nem mutatnak látványos előretörést nemzetközi összehasonlításban, sőt több vonatkozásban inkább lemaradás tapasztalható. Írországbán a közkiadásokon belül, a nemzetközi trendekkel összhangban, az oktatási kiadások 1995 és 2000 között 12,2%-ról 13,5%-ra nőttek (OECD-közép: 12,1 és 13,0%), ami azt jelenti, hogy az OECD-n belüli helyezése gyakorlatilag nem változott (1995: 25 ország közül kilencedik; 2000: 27 ország közül tizenegyedik). Ám a GDP-hez mérten még ennyire sem tűnik ki, sőt lemarad Írország oktatási büdzséje.

2.10.3. Az oktatási intézményekre költött (állami és magán) pénz a harmadfokú képzés alatti területeken 1995 és 2000 között a GDP 3,9%-áról 3,0%-ára csökkent, miközben az OECD-közép (24 ország) 3,7%-ról 3,6%-ra mérséklődött. A 2000-es ír adatnál (3,0%) 29 ország közül csak három országé kisebb. A harmadfokú képzésben jobb a helyzet, ott az ír adat 1,3%-ról 1,5%-ra nőtt, ami nagyobb, mint az 1995-ös felmérésben szereplő 25 országé (mindkét évben 1,2%), viszont kisebb, mint az OECD egészének átlaga (2000-ben 1,7%). Minden iskolai szintet egybevéve Írország oktatási intézményeket szolgáló állami és magánkiadásai a GDP 5,3%-áról 4,6%-ára csökkentek, miközben az OECD egészében csak 5,7-ről 5,6%-ra mérséklődtek.

2.10.4. Minden oktatási vonatkozású állami kiadást (így a háztartások szubvencionálását is) számba véve 1995-ben a GDP 5,1%-át, 2000-ben már csak 4,4%-át költötték az írek oktatásra, miközben az OECD-átlag rendre 5,4 és 5,2% volt. Az ír lemaradás tehát nőtt! A harmadfokú képzés preferálása itt csak azzal tűnik ki, hogy az erre vonatkozó adat (2000: 1,3%) lényegében megfelel az OECD-középpértéknek (1,2%).

2.10.5. Az egy főre jutó oktatási kiadások hasonló képet festenek: Írország elmarad az OECD-középtől, kivéve a másodfokú képzés utáni (*post-secondary, non-terciary*) és a harmadfokú képzési kiadásokat, ahol jelentősen megelőzi azt.

2.10.6. Ha azonban az egy főre jutó GDP-hez mérjük az egy főre jutó oktatási kiadásokat, akkor Írország 18%-os adata (2000) már csak Mexikót és Törökországot előzi meg az OECD-ben, melynek középpértéke egyébként 25% (Magyarországé 24%). E mutató pedig még a harmadfokú képzés esetén is csak a 16. helyet biztosítja Írország számára az OECD-ben.

2.10.7. A harmadfokú képzésbe vontak aránya a 25–34 éves korosztályban 1991 és 2001 között 20%-ról 48%-ra nőtt. Míg 1991-ben a férfiak 20, a nők 19%-a, addig tíz évvel később a nők 50 és a férfiak 45%-a járt valamilyen felsőfokú képzésre. Ezek a számok 2001-re jóval nagyobbak, mint az OECD-átlag (28%; férfi: 26%; nő: 29%). Ez azonban nemzetközi összehasonlításban az átlagosnál gyengébb minőségű oktatást takar.

2.10.8. A felsőfokú oktatás átlagos hossza mindössze 3,2 év, ami 18 OECD-ország közül csak az ausztrál és az izlandi adatnál nagyobb, és alig háromnegyede a közép-

értéknek (4,3 év). Ha pedig a magasabb szintű felsőfokú oktatást és a kutatási programokat vesszük, akkor az ír adat négy év, ami a 13. a sorban.

2.10.9. Ennek megfelelően az egy tanulóra költött kumulatív összeg is kisebb, mint az átlag, vagyis Írország többnyire csak a fejletlenebb országokat (Görögországot, Magyarországot, Izlandot, Koreát, Mexikót és Spanyolországot), a fejlettebbek közül csak Ausztráliát és némiképpen az Egyesült Királyságot előzi meg a sorban. (1995-ös adatok).

2.10.10. 2001-ben a tanárok évi óraszámja mind az elemi (915 óra), mind az alsóbb és felsőbb másodfokú képzésben (mindkét esetben 735 óra) meghaladja az OECD-átlagot (rendre 792, 714 és 656 óra). Az ír tanároknál többet e két alsóbb oktatási szinten csak az USA-ban, Hollandiában, Új-Zélandon, Ausztráliában, Mexikóban és Skóciában tanítanak a tanárok. Összehasonlításként közöljük a tanárok túlterheltségéről ismert Magyarország adatait: rendre 777, 555 és 555 óra.

2.10.11. 1996 és 2001 között az elemi és középfokú oktatásban a tanárok fizetése változatlan áron számolva kilenc kategória közül nyolcban 2%-kal csökkent, s csak egy kategóriában nőtt 3%-kal, miközben 24 számbavett ország vagy országrész közül 16 esetben a fizetések minden kategóriában emelkedtek.

2.10.12. Végezetül, az OECD felmérése szerint a felső-középfokú oktatásra vonatkozó 11 jellemző közül Írország két esetben van a három legjobb, három esetben az átlagos, és hat esetben az átlag alatti szinten (ezen belül három esetben a legrosszabb három ország között).

3. Összegzés

Írország nemzetközi összehasonlításban kimagasló ütemben növelte termelését, egy főre jutó GDP-jét, foglalkoztatását, termelékenységét, exportját, javította kereskedelmi mérleget stb. Ezek alapján azt is várhatnánk, hogy hasonlóan kimagasló ütemben javuljon a reálbérek és reálkeresetek színvonala, a szegénység és a jövedelmi differenciák felszámolása, az oktatás, a kutatás-fejlesztés mutatói, az egészségügy stb. helyzete. A fenti adatok tanúsága szerint azonban ez távolról sincs így. A kétségteljesen imponáló eredmények mellett egyes társadalmi-gazdasági dimenziók mutatói nemzetközi összehasonlításban többnyire romlanak, vagy jó esetben stagnálnak.

* * * * *